

tunun serildiği mihrap görünümlü bir niş yer alır. Yapının konumu ve tekke sakinlerinin namazı külliye camisinde kıldıkları dikkate alındığında bu mekânda gerçek bir mihraba gerek duyulmadığı anlaşılmaktadır.

Halvetiyye'ye bağlı olarak faaliyete geçen tekke XVIII. yüzyıl başlarına kadar söz konusu tarikatla Celvetiyye arasında el değiştirmiş, bu tarihten tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Halvetiyye'nin Şâbâniyye koluna hizmet etmiştir. Âyin günü perşembe olan tekkede 1301 r. (1885-86) yılında yedi erkekle bir kadının ikamet ettiği Dahiliye Nezâreti'nin istatistikinde belirtilmiştir. Tekkeyle cami arasında camiiyle aynı kotta yer alan hazîrede postnişinlerin ve bunların aile fertlerinin yanı sıra Sokullu Mehmed Paşa ile İsmihan Sultan'ın oğlu İbrâhim'in neslinden gelenler gömülüdür.

BİBLİYOGRAFYA :

Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 15; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 193-195; Âsitâne Tekkeleri, s. 16; *Mecmûa-i Cevâmi'*, I, 66-67; E. A. Grosvenor, *Constantinople*, Boston 1895, II, 419; C. Gurliitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1907, II, 82-83; Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 63; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 100-103; a.mlf., *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, İstanbul 1950, s. 142-155; Ulya Vogt-Göknıl, *Türkische Moscheen*, Zürich 1953, s. 66-68; E. Egli, *Sinan*, Erlenbach 1954, s. 94-96; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 101-102; Doğan Kuban, "Les mosquées à coupole à base hexagonale", *Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens: in Memoriam Ernst Diez* (haz. Oktay Aslanapa), İstanbul 1963, s. 39; a.mlf., *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, İstanbul 1997, s. 107-109; a.mlf., *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 2007, s. 317; a.mlf., "An Ottoman Building Complex of the Sixteenth Century: The Sokollu Mosque and its Dependencies in Istanbul", *Ars Orientalis*, VII, Washington 1968, s. 19-39; a.mlf., "Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 32-34; Rifki Melûl Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I: Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*, Ankara 1965, s. 26, 34, 75, 95; Oktay Aslanapa, *Turkish Art and Architecture*, London 1971, s. 222-223; a.mlf., *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 273-278; a.mlf., *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 120-125; Metin Sözen v.dğr., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 186, 190-193; Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982, s. 281-283; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 106-112, 296, 347, 360; a.mlf., "Mimar Sinan'ın Camileri", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 200; Eminönü Camileri (nşr. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 175-179; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 271-276; a.mlf., *Sinan: Ottoman Architecture and its Values Today*, London 1993, s. 52-53; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, İstanbul 1988, s. 30, 34, 66, 70, 84, 88; Zeynep Ahunbay, "Mimar Sinan'ın Eği-

tim Yapıları", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 260; Yıldız Demiriz, "Sinan'ın Mimarisinde Bezeme", a.e., I, 469, 472; Şerare Yetkin, "Mimar Sinan'ın Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", a.e., I, 485-486; M. Baha Tanman, "Sinan'ın Mimârîsi / Tekkeler", a.e., I, 313-319; a.mlf., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XII, 153, 155; a.mlf., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Osmanlı Uygarlığı* (haz. Halil İnalcık - Günsel Renda), Ankara 2003, I, 296-297; a.mlf., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (haz. Ahmet Yaşar Ocak), Ankara 2005, s. 317; Semra Ögel, "Sinan Eserlerinde Süsleme ve Mimarî'nin Bütünlüğü", *VI. Vakıf Haftası: Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu (5-8 Aralık 1988)*, İstanbul 1989, s. 350, 353; Mehmed Şükrü, *İstanbul Hankahları Meşâyihî* (nşr. Turgut Kut), Harvard 1995, s. 12-13; W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (trc. Ülker Sayın), İstanbul 2001, s. 461-463; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 176, 431-432, 438-439; H. Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 160-161; Turgut Cansever, *Mimar Sinan*, İstanbul 2005, s. 351-363; Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, Princeton 2005, s. 33-44; J. M. Rogers, *Sinan*, London 2006, s. 55, 64, 91, 119; A. Gabriel, "Les mosquées de Constantinople", *Syria*, VII, Paris 1926, s. 394; Hatice Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikler", *TT*, XI/61 (1989), s. 36; J.-Louis Bacqué-Grammont - H. Peter Laqueur - Nicolas Vatin, "Stelæ Turcica, II. Cimetières de la Mosquée de Sokullu Mehmed Paşa à Kadırga Limanı, de Bostancı Ali et du türbe de Sokullu Mehmed Paşa à Eyüb", *İstanbul Mitteilungen*, sy. 36, Tübingen 1990, s. 15-16.

M. BAHÂ TANMAN

SOKULLU MEHMET PAŞA KÜLLİYESİ

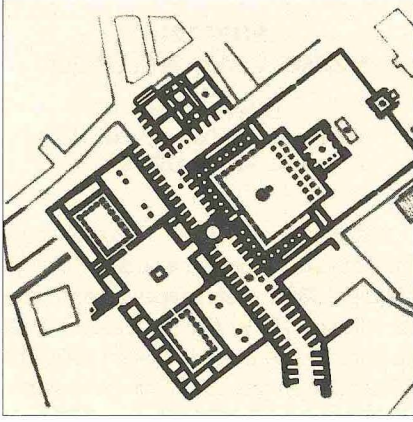
Lüleburgaz'da
XVI. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen külliye.

Sokullu Mehmed Paşa, külliye yapımını büyük ihtimalle mesleğinde zirveye ulaştığı 1560'lı yılların başında başlatmıştır. Kitâbe, vakfiye gibi belgelerle mimari ve bezemede üslup özellikleri külliye'nin 1569'da ve en geç 1570'li yılların başlarında tamamlandığına işaret eder. Külliye'nin tasarımını ve inşasını dönemin başmimarları Sinan ve ona bağlı Hassa Mimarları Ocağı gerçekleştirmiştir. Sinan'ın bânilerle kurduğu düşünülen diyaloglar sonucu Sokullu'nun istekleri doğrultusunda bir menzil külliyesi tasarladığı söylenebilir. Bu bağlamda Sokullu, Lüleburgaz'ı sadece bir menzil olarak görmek istememiş, cazibe merkezi olmasına katkı sağlayacak medrese, sıbyan mektebi, su getirme ve çeşitli yapılarla insanların çevreden gelip yerleşmesini sağlayacak özendirici girişimlerde bulunmuştur.

İçinden tarihi İstanbul-Edirne-Orta Avrupa güzergâhının geçtiği yolun iki tarafına inşa edilen elli dokuz dükkânla dua kubbesinden meydana gelen arasta külliye'nin omurgasını oluşturur. Arastanın güneyinde cami, medrese ve sıbyan mektebi, kuzeyinde kervansaray, imaret ve tab-

Lüleburgaz Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi

Lüleburgaz Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi'nin planı

hâne yer alır. Tasarıma göre çifte hamam doğuda, bazı personel için yapılan evler ve çeşme batıda, köprü ise daha uzak noktada yine batıda akarsu üzerindedir. Mimari açıdan dua kubbesi kuzey ve güney blok yapılarını birbirine bağlar. Böylece külliye son derece işlevsel ve mantıksal bir projeye yapılmıştır. Bu yönüyle geometrik külliye grubuna giren külliye simetrik, oran, ritim ilişkisiyle malzeme, teknik ve işçilik dikkat çekicidir. Yapılardaki yatay ve dikey vurgular, ortak avlu ve çift son cemaat yeri kullanımı ile dua kubbesi şeması Sinan ile özdeşleşen tipik özelliklerdir. Eser bir taşra külliyesi görünümü ve kimliğini yansıtmayıp daha çok İstanbul eserleriyle benzerlikler gösterir.

Külliye yapıları cami, medrese ve sıbyan mektebi bir bütünlük oluşturur. Caminin planı tek mekânli camilerin kendi içindeki çeşitlenmesini yansıtır. İbadet mekânı kubbeyle örtülüdür. Kuzeyinde çift son cemaat yeriyle büyük boyutlu ve merkezinde şadırvanın yer aldığı revaklı bir iç avlu göze çarpar. Kuzeybatıdaki tek şerefeli minare yapıya dikey doğrultuda vurgu yapar. Günümüzde şehrin en büyük camisi olan yapı onarımlarla bakımlı ve iyi durumdadır. Güneyinde bulunan hazîresi yakın tarihte ortadan kaldırılmış, güneş saati de kaybolmuştur. Avlu ile son cemaat yerinin kesiştiği iki köşede imamlar için birer oda yer alır. Üç yönden birer kapıyla girilen avlunun merkezindeki şadırvanın dış kuruluşu genel şemaya uymaz. Kitâbe II. Mahmud döneminde yenilenmiştir.

Medrese avlunun güney hariç üç yönüne yerleştirilen ana dersane odası, öğ-

renci ve görevli odaları ile helâlardan oluşur. İyi durumdaki yapı günümüzde çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Caminin güneyine inşa edilen sıbyan mektebi tek mekânlı olup üzeri kubbeyle örtülüdür. Fevkanî yapının bodrum katı aslında külliye su dağıtım şebekesiydi.

Arastadan geriye sayısı yarı yarıya azalmış bakımsız dükkânlarla dua kubbesi kalmıştır. Dükkân sayısının çokluğu yolun işlek oluşunu ve bölgenin ticarî zenginliğini gösterir. Arastadan üzerinde inşa kitâbesinin de yer aldığı taçkapısıyla kervansaray, imaret ve tabhânenin bulunduğu büyük yapı kütesine geçildi. 1935'te dönemin belediye başkanı tarafından yıktırılan kervansaraydan sadece giriş kapısı, yanındaki görevli odası ile ahırlara ait bazı baca ve nişler zamanımıza ulaşabilmiştir. Tamamıyla ortadan kalkan imaret, tabhâne ve iç avlunun yerinde bugün otopark ve yol vardır.

Çevresinde dükkânlarla inşa edilen çifte hamam özel mülkiyete ait salaş dükkân ve depolarla çirkin bir görünüm arz etmektedir. Lüleburgaz deresi üzerindeki dört gözlü köprü genelde iyi durumda olup günümüzde de işlevini sürdürmektedir. Harap haldeki çeşme arastadaki dükkânlardan birine bitişik inşa edilmiştir. Vakfiyede adı geçen ve bazı personel için yaptırıldığı anlaşılan evlerden herhangi bir iz kalmamış, şehir ve külliye için kaynaklardan su getiren şebeke belediyenin alt yapı çalışmaları sırasında tahrip olmuştur. Halkın Zindan Baba Türbesi adıyla bildiği yapı Osmanlı öncesine ait bir burç kalıntısı olup bir zamanlar külliyeyle bitişik durumdaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 295-298; Metin Sözen v.dğr., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İs-

tanbul 1975, s. 178, 183, 222, 229, 232; a.mlf. – Sami Güner, *Sinan: Architect of Ages* (trc. M. Quigley-Pınar), İstanbul 1988, I, 230-235; Jale Nejdî Erzen, *Mimar Sinan Dönemi Cami Cephe-leri*, Ankara 1981, s. 90-91; a.mlf., *Mimar Sinan Cami ve Külliye-leri*, Ankara 1991, s. 87; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 247-254; a.mlf., *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 91-97; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 144-145; a.mlf., "Mimar Sinan'ın Camileri", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 196-197, 212; Zeynep Ahunbay, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları", a.e., I, 259-260; Gönül Cantay, "Kervansaraylar", a.e., I, 380, 384; Yılmaz Önge, "Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar", a.e., I, 424; Kazım Çeçen, "Sinan'ın Yaptığı Köprüler", a.e., I, 432; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, İstanbul 1988, s. 31, 36-37, 68, 72, 74, 84, 89; Ba-haeddin Yediylıdız, "Sinan'ın Yaptırdığı Eserlerin Sosyal ve Kültürel Açısından Tahlili", *VI. Vakıf Haftası: Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu (5-8 Aralık 1988)*, İstanbul 1989, s. 104-105, 111, 120-123, 126, 128; Ali Saim Ügün, *Mimar Sinan Yapıları* (haz. Filiz Yenişehirlioğlu – Emre Madran), Ankara 1989, I, 27-28; II, lv. 90-94; Mehmet Fatih Müderrisoğlu, *Lüleburgaz ve Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi*, İstanbul 1997; Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 2007, s. 399-401; Gülçin Küçükaya, "Mimar Sinan Dönemi İstanbul-Belgrad Arası Menzîl Yapıları Hakkında Bir Deneme", *VD*, sy. 21 (1990), s. 184-185, 196-200.

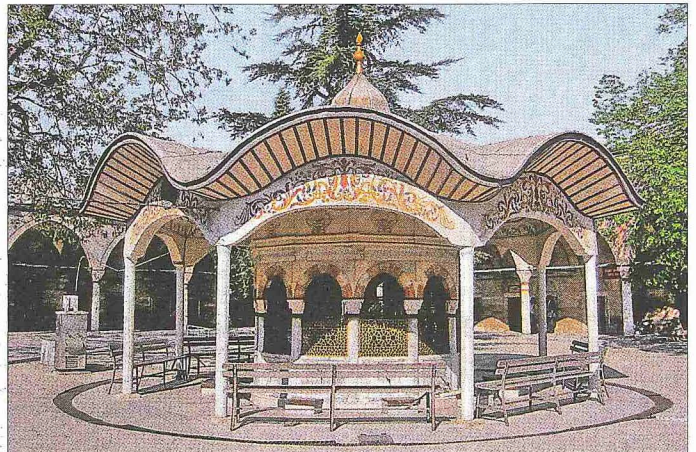

MEHMET FATİH MÜDERRİSOĞLU

SOKULLU MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ

Payas'ta
XVI. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen menzîl külliyesi.

Günümüzde Hatay ilinin Dörtöyl ilçesine bağlı bir sahil beldesi olan Payas, Haçlılar döneminde Kudüs'e giden "mukaddes yol" üzerinde menzîl yeri olduğundan bir kale yerleşimi haline dönüşmüştür. Memlûkler devrinde ağırlıklı biçimde Türkmen boy-

Lüleburgaz
Sokullu
Mehmed Paşa
Camii'nin
şadırvanı